

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ROMÁN SZOCIOLÓGIA ÉS MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA TÖRTÉNETÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

■ A *Szociális Szemle* a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán belül működő Szociális Munka és Szociálpolitika tanszék 2008-ban indított folyóirata. A periodika rendszerint évi egy, esetenként két összevont számmal jelenik meg. Szerkesztője a Pécsi Tudományegyetem professzora, Baráth Árpád. A 17 szerkesztőbizottsági tag közül négyen nem tartoznak a Pécsi Tudományegyetemhez: Albert Lőrincz Enikő a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Flóra Gábor és Szilágyi Györgyi a Partiumi Keresztény Egyetem és Michael Seltzer az Oslo-i Tudományegyetem munkatársa. A szerkesztőbizottság mellett a lapban publikáló szerzők köre is kiterjedt. Részben ebből ered, hogy a *Szemlében* a magyar nyelvű írásokon kívül gyakran angol nyelvű szövegek is megjelennek. Műfaji tekintetben tanulmányok mellett a folyóirat rendszerint recenziókat is közöl.

A 2016-os évfolyam 1–2. összevont száma¹ részben a két világháború közötti román szociológia és magyar szociálpolitika történetének néhány kérdését járja körül, másrészt a környezetipar témaköréhez tartozó két tanulmányt tesz közzé. A lapszám különös jelentőségét mindenekelőtt a Gusti-iskola elismert szakértői által írt szövegek adják, ugyanis a román szociológia első korszakát képező két világhá-

ború közötti bukaresti monografikus szociológia irányzatáról az eddigiek során – a téma legavatottabb szakértője, Rostás Zoltán és tanítványai révén – elsősorban román nyelvű munkák jelentek meg.² Ezalól szinte egyedüli kivételnek Markos András a *Társadalomtudomány* című budapesti folyóiratban több mint fél évszázaddal ezelőtt megjelent tanulmánya számít, melyben a kolozsvári szociológus részletesen ismertette a Dimitrie Gusti nevével fémjelzett szociológiai iskola elméleti és gyakorlati meghatározottságait.³ Ezenkívül magyar nyelvű írásokkal az erdélyi magyar szociográfia és szociológiatörténet kapcsán lehet esetenként a Gusti-iskolával is találkozni többek között Imreh István, Venczel József, Balázs Sándor, Cseke Péter vagy Székely András Bertalan írásaiban. A magyar–román szociológiai kapcsolatok kérdését a *Pro Minoritate* 2015-ös évi tavaszi száma is tematizálta,⁴ az itt megjelent tanulmányok azonban az 1945 utáni időszakra helyezik a hangsúlyt.

Hogy a monografikus iskoláról szóló, magyarországi szakemberek számára is hozzáférhető szövegek megjelentetésére szükség van, azt a népi mozgalom és más falukutató megmozdulások, Némedi Dénes⁵ és Borbándi Gyula⁶ által lerakott alapokra építő kutatásának „renewals” jelzi. E tekintetben Papp

István⁷ és Bartha Ákos⁸ tevékenysége kiemelkedő, de a Politikatörténeti Intézet és Politikatörténeti Alapítvány 2016 májusában megszervezett *A magyar szociográfia a 20–21. században* című tudományos konferenciája is jelzésértékű.⁹ A *Szociális Szemle* első részének Molnár Margit és Székedi Levente által jegyzett beköszöntője szerint a bukaresti szociológiai iskola és a magyarországi szociálpolitika párhuzamos bemutatásával a majdani összehasonlító elemzéseknek kívántak kiindulópontot szolgáltatni, illetve a közös kutatások elmélyítését szeretnék megalapozni.

A folyóirat első, Molnár Margit által írt tanulmánya (*A magyar szegénygondozástól a produktív szociálpolitikáig 1920–1943 között*) a magyar szociálpolitika két világháború közötti időszakának törekvéseit, ezen belül a Keresztes Fischer Ferenc és Esztergár Lajos nevéhez fűződő produktív szociálpolitika ismérveit és eredményeit vázolja. Ezzel együtt képet nyújt a Szatmár és a Baranya megyei Közjóléti Szövetkezetről, továbbá az 1940 és 1944 között létező Országos Népes és Családvédelmi Alap (ONCSA) tevékenységéről. A szegénygondozás másik fontos intézményéről, az egyházzal Pásztor Rita értekezett. Tanulmányában a Királyhágómelléki Református Egyházkerület két évtizedének szociális tevékenységébe nyújt betekintést (*A Királyhágómelléki Református Egyházkerület szociális tevékenysége*). A trianoni döntés következtében a Tiszántúli Református Egyházkerület megcsonkult, így a Romániához került egyházmegyék új egységbe tömörültek. A Királyhágómelléki Református Egyházkerületet a román államhatalom csak 1939-ben ismerte el, szociális tevékenysége

azonban ennek ellenére is jelentős volt. Az egyházkerület által eszközölt támogatás jellemző formája a segélyezés volt, melyet rendszerint adományokból fedeztek.

A két világháború közötti időszak európai viszonylatban is jellemző vonása a népességfogyástól való félelem volt, így nem véletlen, hogy a kérdést a korszak szociálpolitikájával és szociológiai irányzataival foglalkozó tanulmányok is érintik. Míg Molnár Margit tanulmányában a magyarországi szociálpolitika perspektívájából tesz említést a problémáról, Székedi Levente a népességfogyás erdélyi román és erdélyi magyar társadalmi gondolkodásban való reprezentációját vizsgálja (*A népességvesztés témája és az egyke-kérdés a két világháború közötti erdélyi társadalmi gondolkodásban*). A magyar és a román diskurzusban a népességfogyás kérdése egyaránt „nemzeti ügyként” artikulálódott. Különbség azonban, hogy míg román társadalomkutatók a népességfogyás megszüntetését mindenekelőtt a mortalitás csökkentésén keresztül látták megvalósíthatónak, az erdélyi magyar kutatók a fő okok sorába beemelték az „egyke problémáját”, az elvándorlást és az asszimilációt is. A halálozási arány kiemelt jelentősége nyilván arra az okra vezethető vissza, hogy a román vidékek relatív elmaradottsága és a falusi népesség rendkívül rossz életviszonyai következtében a mortalitási mutatók csak lassan javultak, azonban a magas születési arányszámnak köszönhetően a népszaporulat az ország legtöbb vidékén pozitív volt. A megállapítás alól a bánási román falvak jelentettek kivételt. Az 1931-ben létrehozott Bánáság–Körösvidék Társadalmi Intézet kiemelt kutatási témája a né-

pességfogyás volt. Székedi Levente tanulmánya részletesen foglalkozik az egyke, a születésszabályozás és az alacsony gyermekszám témáinak az intézet folyóiratában való reprezentációjával.

Ionuț Butoiu tanulmányában (*Dimitrie Gusti szociológiai iskolája és a monografikus társadalomkutatás kezdetei*) a monografikus szociológia történetének kezdeteiről értekezett. Miközben a Gusti-iskola falukutató tevékenysége a román (és hozzátehetjük: az erdélyi magyar) szociológia történetében valamennyire is járatosak számára ismert, kevésbé köztudott, hogy a Dimitrie Gusti köré tömörülő diákok az 1920-as évek elejére datálható első társadalmi akciói, sőt alkalmazott szociológiai kutatásai nem falumonográfiákhoz, hanem az egyetemi ifjúsághoz kötődnek. 1922-ben az egyetemi rendszer strukturális válságának következményeként zavargások törtek ki a kolozsvári egyetemen, melyek a bukaresti és a jászvásári egyetemre is átterjedtek. Adott körülmények között egy kisebb bukaresti egyesület, az Asociația Studenților Creștini Români (Román Keresztény Egyetemisták Egyesülete) 1922-ben létrehozta az Opera de Ajutorare Studențească (Egyetemisták Segélyezési Akciója) nevű szervezetet, melynek célja a szegényebb egyetemi hallgatók anyagi támogatása volt. A szervezet tagjai közül Mircea Vulcănescu és Paul Sterian érdeklődéssel látogatta Dimitrie Gusti Szociológiai és Etikai Szemináriumát, melynek céljai sok tekintetben azonosak voltak a diákok által felvállaltakkal. Ily módon Dimitrie Gusti szemináriumának elméleti szociológiai feltevései érvényesültek az egyesület égisze alatt megvalósított kutatások során. Hasonló

szellemi milióben fogant meg 1927-ben az Oficiu Universitar (Egyetemi Hivatal) is, melynek többrétű tevékenységében kiemelt helyet foglalt el a hallgatókra vonatkozó adatgyűjtés is. Az említett intézmények céljai csak részben valósultak meg, jelentőségük azonban így is kiemelkedő, ugyanis nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a Gusti által vezetett szociológiai szeminárium tényleges szociológiai iskolává alakuljon át.

Miközben Ionuț Butoiu a monografikus szociológia kezdeti próbálkozásairól ad képet, Rostás Zoltán a román szociológia „aranykoráról”, az 1939-ben bukaresti helyszínnel tervezett XIV. Nemzetközi Szociológiai Kongresszus előkészületeiről értekezett (*Az elhalasztott kongresszus*). Habár a háború kitörése miatt a kongresszust elhalasztották, majd végleg lemondták, az ahhoz vezető út a bukaresti szociológiai iskolát a nemzetközi tudományos élet homlokterébe állította. Az előkészületek volumenét jelzi többek között Henri H. Stahl francia nyelven – Dimitrie Gusti előszavával – közölt Nereju (Vrancea megye) településről szóló háromkötetes monográfiája,¹⁰ mely lényegében egyedüli azon tervezett monográfiák sorában, melyeket a monografikus szociológia módszerével szerettek volna megírni. A nemzetközi tudományos életbe való integrálódás igénye mindazonáltal nem volt újkeletű Gusti gondolkodásában. A külföldi kutatókkal való kapcsolattartás és az idegen nyelvű folyóiratokban való publikálás igénye a szociológus korai írásainak is visszatérő motívuma.

Dragoș Sdrobiț *Dimitrie Gusti's finest achievement: The Social Service Law in Romania* című tanulmánya a társadalomszolgálatot he-

lyezi nemzetközi kontextusba, és rávilágít annak nemzeti szinten betöltött szerepére. A társadalomszolgálat kibontakozásának előzménye az első világháború volt, hiszen ennek révén egyrészt átértékelődött az egyetemi elit szerepe, másrészt pedig a román parasztság tarthatatlan helyzete a közéleti diskurzus tárgyává vált. Dimitrie Gusti volt az, aki konkrét javaslatokkal és elképzelésekkel lépett elő, amelyek megvalósításához – főként az 1930-as években – megfelelő befolyással és anyagi háttérrel is rendelkezett. A tanulmány Dimitrie Gusti két évtizedes tevékenységét mutatja be vázlatosan, beágyazva azt a korszak gazdasági, társadalmi és politikai kontextusába.

Amint már volt szó róla, a bukaresti szociológiai iskola jelentősége az erdélyi magyar szociológia fejlődése szempontjából is jelentőséggel bír. E tekintetben mediátorként a szakirodalomban gyakran „Dimitrie Gusti legjobb magyar tanítványának” emlegetett Venczel József tevékenységét kell kiemelni. Telegdy Balázs az erdélyi magyar szociológiai gondolkodás egyik kiemelkedő képviselőjének életútját és eszmei fejlődését vázolta fel *Venczel József szociálpolitikai gondolatai* című tanulmányában.

Theodora-Eliza Văcărescu a Gusti-iskola 1925 és 1939 közötti időszakban megvalósított kutatásaiban részt vevő egyetemista lányok és kutatónők szerepét mutatja be két kutatónő, Ștefania Cristescu és Paula Gusty, egyébként Anton Golopenția és Traian Herseni feleségének példáján keresztül („*Másodrangú szereplők.*” *Nők a bukaresti szociológiai iskolában: Ștefania Cristescu és Paula Gusty*). A tanulmány rámutat arra, hogy miközben a kiszállások női résztvevői kiemel-

kedő szakmai képzésben részesültek, és meghatározó munkát végeztek, előmenetelük – nemi hovatartozásuk miatt – akadályoztatott volt. A munka kiemelkedő értéke, hogy az esettanulmányhoz kiválasztott kutatónők környezet által való megítélése mellett a szerző korabeli levelezésekre támaszkodva azt is érzékelteti, ahogyan társadalmi helyzetüket maguk az érintettek látták.

A *Szociális Szemle* ugyanezen részében látott napvilágot Telegdy Balázs Martin Ladislau Salamon *Un aliat uitat. Relațiile româno-maghiare în sociologia interbelică* című könyvről írott recenziója.¹¹ A kötet a két világháború közötti magyar és román szociológia közötti kapcsolatokat az *Erdélyi Fiatalok* és a bukaresti szociológiai iskola közötti kölcsönhatások bemutatásával ragadja meg, kiemelt szerepet tulajdonítva néhány jeles személyiségnek, mint pl. Venczel József, Mikó Imre, Bakk Miklós, Dimitrie Gusti, Henri H. Stahl, Train Herseni, Octavian Neamțu vagy Anton Golopenția. Telegdy Balázs a szerzője a Vita Sándor visszaemlékezését, naplóját és országgyűlési beszédeit tartalmazó, Hunyadi Attila által összeállított kötet ismertetőjének is.¹² A kiadványban közölt különböző műfajú írások az erdélyi magyar elit egy csoportjának két világháború közötti, majd második világháború alatti gondolkodásának meghatározó jegyeit körvonalazzák. Daniela Gaba a Doru Buzducea, Valentina Rujoiu, Florin Lazăr, Szabó Annamária és Theodora Ene által szerkesztett *International social work: A supplement of Social Work Review*¹³ című kötetéről írt ismertetést, mely a bukaresti Egyetem Szociológia és Szociális Munkás karának *Social Work Re-*

view nevű folyóirata mellett, annak mintegy kiegészítőjeként jelent meg. A romániai irodalom csak igen ritkán villantja fel a szociális munka nemzetközi dimenzióját, ezért a kötet e tekintetben egyedülálló.

A lapszám második része két kérdőíves módszerrel végzett kutatás eredményeire alapoz. Az országos trendhez képest igen rossz gazdasági és társadalmi mutatókkal rendelkező dél-dunántúli régióban végzett survey vizsgálat eredményeit teszi közzé az első, *A lakosság környezettudatossága és azt befolyásoló tényezők egy hátrányos helyzetű térségben* című tanulmány, melyet Borda Viktória, Vojtek Éva, Brettner Zsuzsanna, Mucsi Georgina, Boros Julianna és Szijjártó Linda jegyezték. A sellyei járás három településén (Sellye, Bogdása, Csányoszló – 243 fő) végzett kutatás a lakosság környezettudatosságával, környezetvédelemmel és megújuló energiaforrások alkalmazásával összefüggő ismereteire és szokásaira kérdezett rá. A válaszok elemzése nyomán szépen kirajzolódik a környezettudatos életvitel kulturális és gazdasági előfeltételei, melyek a szükséges kondíciókkal együtt határozzák meg a lakosság e tekintetben való viselkedését. A baranya megyei vizsgálat eredményei szerint a helyiek környezettudatossága csak korlátozottan tükröződik a habitus szintjén. A megkérdezettek életmóddal kapcsolatos stratégiáit leginkább a jövedelem mértéke határozza meg, fogyasztási szokásaikban és preferenciáikban a környezeti szempontok egyáltalán nem vagy csak korlátozott mértékben játszanak szerepet. Mindezek tükrében nem meglepő, hogy a 2013-ban átadott, Sellyétől délre található napfarmra vonatkozóan is hiányos a helyiek informáltsága.

Hohmann Balázs környezetvédelmi szakértőként öt pécsi középiskola diákjainak fogyasztási szokásait vizsgálta (*A túlfogyasztás jelensége középiskolás diákok körében. Öt pécsi középiskolában végzett kérdőíves vizsgálat eredményei*). A 369 fős minta az oktatási intézmények típusa és a diákok nemi megoszlása tekintetében a középiskolai intézményekben tanulók országos átlagához képest reprezentatív, korcsoport szempontjából azonban makroszinten nem általánosítható. A szerző előfeltételezése szerint a túlfogyasztás jelenségét külső és belső tényezők együttesen alakítják ki. Ez az oka annak, hogy célja alapvetően a túlfogyasztás csoportos dimenziójának megragadása volt. Következtetései szerint a megkérdezett diákok aktív médiafogyasztók, ami a fogyasztás szempontjából azért lényeges, mert a magas médiafogyasztás mintakövetést eredményez. Emellett a külső tényezők jelentőségét húzza alá az is, hogy a diákok vásárlásaik során a termék minőségi és árbeli jellemzői mellett kiemelt figyelmet fordítanak többek között az akciókra és a kortárs csoport jellemzőire is.

A *Szociális Szemle* 2016-os évi összevont száma részben a két világháború közötti romániai szociológia és magyarországi szociálpolitika egy-egy fontosabb kérdéséről járja körül, másrészt pedig két esettanulmányt közöl a társadalmi és környezeti kérdések érintkezési területéről. A 142 oldalas folyóirat általában 5-10 oldalas, irodalomjegyzékkel ellátott tanulmányokat tartalmaz, ezalól a majd 40 oldalas baranya megyei kérdőíves eredményeit ismertető írás képez kivételt. A lapszámokban megjelent írások színvonala változó, a tanulmányok esetenként túllentül vázlatosak. Eb-

ből adódóan és a téma fentiekben már kifejtett jelentősége miatt egészen biztos, hogy szerencsésebb lett volna a folyóirat összevont számát teljes egészében a szociológia

és szociálpolitika témájának szentelni. Remélhetőleg erre is lesz majd alkalom. (*Szociális Szemle*. 2016. 1–2. sz.)

Both Noémi Zsuzsanna

■ **JEGYZETEK**

1. A lapszám online elérhetősége: http://szocialismunka.btk.pte.hu/sites/szocialismunka.btk.pte.hu/files/oldal_mo/szocialis_szemle_2016_ix_1_2.pdf, 2017. január 2.
2. Lásd például Rostás Zoltán: *Atelierul gustian: o abordare organizatională*. Tritonic, Buc., 2005; Uő: *O istorie orală a Școlii Sociologice de la București*. Printch, Buc., 2001; Uő: *Monografia ca utopie: interviuri cu Henri H. Stahl (1985–1987)*. Paidea, Buc., 2000; Uő: *Alți București interbelici. Studii și cronici gustiene*. Vremea, Buc., 2014; Antonio Momoc: *Capcanele politice ale sociologiei interbelice: Școala gustiană între carlism și legionarism*. Curtea Veche, Buc., 2012; Ionuț Butoi: *Mircea Vulcănescu. O microistorie a interbelicului românesc*. Eikon, Buc., 2015.
3. Markos András: *A monografikus szociológia*. Társadalomtudomány 21. évf. 1942. 4–5. sz. 497–547.
4. A lapszám a Pro Minoritate Alapítvány honlapján online is érhető: <http://www.prominoritate.hu/>, 2017. január 11.
5. Némedi Dénes: *A népi szociográfia 1930–1938*. Gondolat, Bp., 1985.
6. Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom*. Püski, Bp., 1989. [1983].
7. Lásd például Papp István: *A magyar népi mozgalom története (1920–1990)*. Jaffa, Bp., 2012; Uő: *Útkeresés. Fehér Lajos gyermek- és ifjúkora (1917–1939)*. Századok 148. évf. 2014. 4. sz. 1005–1045.
8. Bartha Ákos: *Falukutatás és társadalmi önismeret. A Sárospataki Református Kollégium faluszeminariumainak (1931–1951) történeti kontextusai*. Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó, Sárospatak, 2013; Bartha Ákos – Paár Ádám – Péterfi Gábor: *Népblog. Az elmúlt évek írásai (2014–2016)*. L'Harmattan, Bp., 2016.
9. A rendezvény részletes programját lásd http://www.polhist.hu/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=375&Itemid=4, 2017. január 11.
10. Henri H. Stahl: *Nerej: un village d'une région archaïque*. I–III. Institut de Sciences Sociales de Roumanie, Buc., 1939.
11. Marton Ladislau Salamon: *Un aliat uitat. Relațiile româno-maghiare în sociologia interbelică*. Tracus Arte, Buc., 2014.
12. Vita Sándor: *A Hiteltől a Tisztelt Házig. Visszaemlékezés, napló (1943–1944), országgyűlési beszédek*. Polis, Kvár, 2014.
13. Doru Buzducea – Valentina Rujoiu – Florin Lăzar – Anamaria Szabo – Theodora Ene (Eds.): *International social work: A supplement of Social Work Review*. University of Bucharest Press, Buch., 2011.

